

”Miltei jokaisena yönä helähtää lasi, narahtaa korkki, ulvoo sireeni”

Jengikeskustelun ensimmäinen aalto suomalaisessa lehdistössä vuosina 1956–1965

Mikko Salasuo & Olli Seuri

Sanomalehdissä puhuttiin 1950-luvulla kaupunkien nuoriso-ongelmasta, joka nähtiin seuraukseksi kasvavasta nuorten määrästä ja vapaa-ajan lisääntymisestä. Tämä keskustelu sai 1950- ja 1960-lukujen taitteessa uuden kehysten, kun nuoriso-ongelmaa alettiin sanomalehdissä sanoittaa jengin käsiteellä. Tässä artikkelissa tutkimme ”jengiin” liittyvien merkitysten rakentumista suomalaisissa sanomalehdissä vuosina 1956–1965. Kutsumme tätä ajanjaksoa suomalaisen jengikeskustelun *ensimmäiseksi aalloksi*. Sanomalehtikirjoittelun kautta selvitämme, mitä jengi-sanalla tarkoitettiin ja millaisia merkityksiä jengille nuorten ryhmätoiminnan kuvaajana annettiin. Aineistona hyödynnämme Kansallisarkiston digitaalista sanomalehtikokoelmaa. Tutkimuksen lähestymistapa on mediahistoriallinen. Lehtitekstien analyysimenetelmänä on kontekstoiva lähiluku, jossa yhdistyy sisällön erittely sekä historian tutkimukselle ominainen lähdekritiikki. Artikkelissa osoitamme, että jengikeskustelun ensimmäinen aalto kiinnittyi yhteiskunnan rakennemuutokseen. Nuorten lisääntynyt vapaa-aika ja oleilu kaupunkiympäristöissä, populaarikulttuuri, ulkomaiset vaikutteet ja perinteisen yhteiskuntajärjestyksen mureneminen muuttivat sosiaalisia rakenteita ja merkityksiä. Sanomalehtien jengikeskustelu oli muuttuneen sosiaalisen järjestyksen tulkitsemista ja ymmärtämistä. Se oli myös uudenlaisen nuoruuden sanoittamista. Kaupungistuvan ja teollistuvan Suomen sanomalehdet etsivät vastauksia nuorisokasvatuksen peruskysymyksiin: kuka kasvattaa, kuka valvoo?

Asiasanat: jengit, nuorisokulttuuri, sanomalehdet, mediahistoria, konstruktionismi, sosiaalishistoria

Vaikeat lapset ja kuriton nuoriso kehittyvät kuitenkin tähän tapaan. Vanhemmilla ei ole alkaa lapsilleen ja nämä täyttävät yksinäisyytensä sakeillaan ja jengeillään, joiden henki on yhteiskunnan vastainen. (Etelä-Suomen Sanomat 20.10.1959.)

Etelä-Suomen Sanomissa syksyllä 1959 julkaistu juttu oli ensimmäisiä suomalaisia sanomalehtikirjoituksia, jossa sanaa ”jengi” käytettiin kuvaamaan nuorten ryhmätoimintaa. Toimittaja Anneli Kuusen kirjoitus oli jatkoa 1950-luvulla lehdistössä käydylle kasvatuskeskustelulle, jossa oltiin huolissaan nuorten ryhmäkäyttäytymisestä ja sosialisatiosta. Puhuttiin kaupunkien nuoriso-ongelmasta, joka nähtiin seuraukseksi kasvavasta nuorten määrästä ja vapaa-ajan lisääntymisestä (esim. Grönholm 1961). Lehdistön kirjoittelussa ongelmana nähtiin ”joutilaat” ja toimeettomat poikien ja nuorten miesten ryhmät, joiden katsottiin pudonneen yhteiskunnan valvonnan ja nuorisokasvatuksen ulkopuolelle ja näin aiheuttavan uhan yhteiskuntajärjestykselle (ks. Allardt ym. 1958; Heiskanen & Mitchell 1985). Tämä keskustelu sai 1950- ja 1960-lukujen taitteessa uuden kehityksen, kun nuoriso-ongelmaa alettiin sanomalehdissä sanoittaa jengin käsiteellä.

Lehdistön ohella nuorten ryhmätoiminta kiinnosti sotien jälkeen myös tutkijoita. Rafael Helanko (1953) inspiroitui niin kutsutun Chicagon koulun kaupunkisosiologista ja teki sen metodologiaa mukaillen mittavan työn kartoittaessaan Turun poikasakkeja. Hän havainnoi, että kaupungin kasvaessa pihat, kadut, puistot ja kentät täyttyivät spontaaneista poikien ryhmistä. Saman korttelin tai asuinalueen pojat kokoontuivat päivittäin leikkimään, pelaamaan, retkeilemään, kisaamaan ja urheilemaan, välillä myös nahistelemaan ja tappelemaan (ks. myös Malinen & Tamminen 2022, 264–268). Helangon mukaan poikien ryhmätoiminnassa oli kyse yleismaailmallisesta ilmiöstä, jonka ilmenemismuodot olivat kuitenkin kulttuurisidonnaisia. Hä-

nen tulkintansa mukaan turkulaisten poikien muodostelmat erosivat toiminnaltaan ja rakenteeltaan niin paljon miljoonakaupunkien slummien jengeistä (engl. gang), että jengin sijaan sakki oli oikea käsite kuvaamaan ilmiötä. Tämä eronteko sakin ja jengin välillä toistui myös myöhemmissä suomalaisissa nuorten ryhmiä käsitellessä tutkimuksissa. (mm. Vuori 1971; Uusitalo 1979.)

Tässä artikkelissa tutkimme jengi-käsitteeseen liittyvien merkitysten rakentumista suomalaisissa sanomalehdissä vuosina 1956–1965. Kutsumme tätä ajanjaksoa suomalaisen jengikeskustelun *ensimmäiseksi aalloksi*. Sanomalehtikirjoittelun kautta selvittämme, mitä jengi-sanalla tarkoitettiin ja millaisia merkityksiä jengille nuorten ryhmätoiminnan kuvaajana annettiin. Pohdimme myös sitä, millaiseen yhteiskunnalliseen tarpeeseen jengikeskustelu syntyi ja miksi jengistä ylipäätään alettiin puhua lehdistössä. Aineistona hyödynnämme Kansalliskirjaston digitaalista sanomalehtikokoelmaa, johon kuuluvat kaikki vapaakappaleina saatavilla olevat suomalaiset sanomalehdet.

Nuorista ja nuorten ryhmistä käytävä mediakeskustelu on perinteinen aihe suomalaisessa nuorisososologiassa (esim. Heiskanen & Mitchell 1985; Hoikkala 1993). Ilkka Heiskanen ja Ritva Mitchell (1985) analysoivat 1980-luvulla kattavasti lehtikirjoittelua 1900-luvun jälkipuoliskon nuorisokulttuureista. Jengikeskustelua he käsitelivät vain lyhyesti. Myös muissa media-aineistoja hyödyntäneissä nuorisotutkimuksissa (esim. Hoikkala 1993; Siurala 1994) jengin käsittely on jäänyt vähäiseksi. Ylipäätään empiirisen jengitutkimuksen paradigma on ollut Suomessa harvinainen (ks. kuitenkin Helanko 1953; Louhivuori ym. 1986; Louhivuori 1988; Härmälä 2012).

Kysymys jengeistä ja jengin käsitteestä on ajankohtainen, sillä vuosina 2020–2023 mediassa on käyty vilkasta keskustelua niin

sanotuista katujengeistä. Niin poliisi kuin monet poliitikotkin ovat esittäneet huolensa siitä, että Ruotsin tapaan Suomeen on syntymässä rikollisia ja väkivaltaisia nuorten katujengejä. Mediassa on puhuttu ”Ruotsin tiestä”, jolla viitataan maahanmuuttajataustaisten nuorten rikollisuuteen ja järjestäytyneisiin rikollisryhmiin (esim. Ilta-Sanomat 11.2.2022). 2020-luvun alun suomalainen katujengikeskustelu on törmännyt määrittelyongelmiin (esim. Kantola & Gustafsson 2021), mikä on tuttua aiemmista suomalaisista jengiä koskevista keskusteluista. Tutkijat, nuorisotyöntekijät ja muut nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset eivät ole tunnistanee mediassa kuvattua ilmiötä nuorisojengeiksi (mt.). Sama ongelma on tuttu myös muualta Euroopasta, jossa jengin käsitteen sopivuudesta kuvaamaan 2000-luvun nuorisorikollisuutta on väännetty kättä poliitikkojen ja poliisin sekä tutkijoiden ja nuorisoalan asiantuntijoiden välillä (esim. Aldridge ym. 2008; Fraser & Hagedorn 2018).

Aineisto ja menetelmät

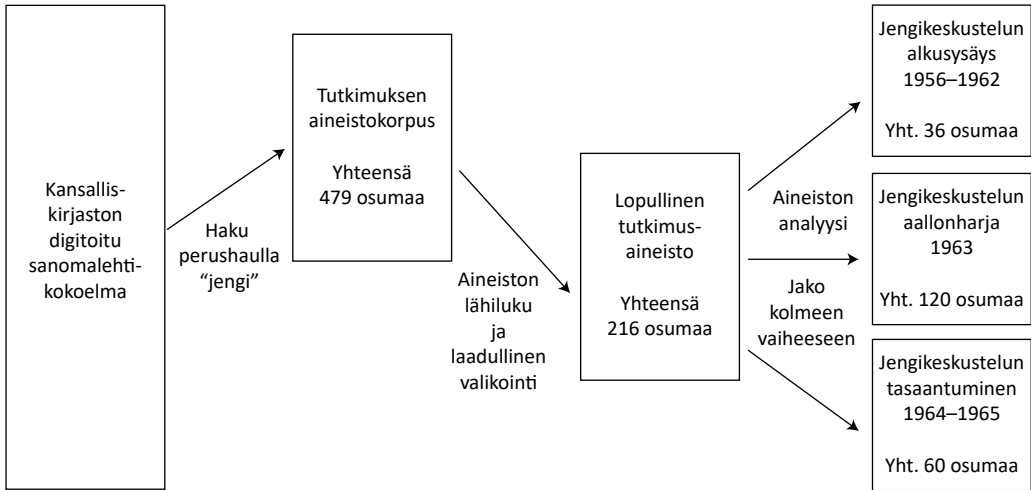
Tässä tutkimuksessa jäljitämme jengin rakentumista suomalaisessa lehdistössä hyödyntämällä Kansallisarkiston digitoitua sanomalehtikokoelmaa. Kokoelma sisältää kaikki vapaakappaleina saatavilla olleet Suomessa julkaistut sanomalehdet 1700-luvun lopulta nykypäivään. Kansallisarkiston aineistokuvauksen mukaan kokoelma muodostaa ”lähes katkeamattoman sarjan suomalaisen sanomalehdistön historiaa aina ensimmäisistä lehdistä *Tidningar utgifne Af et Sällskap i Åbo* ja *Tieto-Sanomat* nykypäivän *Hufvudstadsbladetiin* ja *Helsingin Sanomiin*” (digi. kansalliskirjasto.fi). Aineisto sisältää valtakunnalliset, maakunnalliset sekä paikallis- ja kaupunkilehdet. Ulkopuolelle jäävät sanomalehdet, joiden käyttöön liittyy rajoituksia tai joita ei ole saatavilla

vapaakappaleina. Esimerkiksi *Helsingin Sanomien* vapaakappaleet ovat saatavilla vuoteen 1959 saakka ja näin ollen lehti on artikkelin aineistossa mukana aikaväliltä 1945–1959.

Perushaku sanomalehtikokoelman kaikkien tekstisisältöön vuosilta 1945–2021 antaa 20 553 osumaa sanalle ”jengi”. Rajaamalla perushaku vuosiin 1945–1965 tulee hakusanalla ”jengi” 479 osumaa. Muilla hakuoperaatiolla ei ”jengi” saa osumia, mikä viittaa perushaun tavoittavan kaikki maininnat kyseisellä ajanjaksolla. Nämä 479 osumaa muodostavat tämän artikkelin aineistokorpuksen. Aineiston lähiluvun yhteydessä rajausta tarkennettiin siten, että analyysin valittiin vain ne sanomalehtijutut, joissa jengi liittyi suoraan tai välillisesti nuorisoryhmiin tai muuten nuorten sosiaalisiin elämismaailmoihin. Rajausten jälkeen analyysin kohteena oli 216 sanomalehtijuttua tai muuta mainintaa jengistä (ks. Kuvio 1).

Merkittävä osa analyysin ulkopuolelle jätetyistä osumista ja jutuista on joko mainoksia tai käsittelee urheilua, jossa jengillä oli pääkaupunkiseudun slangissa oma merkityksensä. Osassa jutuista ei esiintynyt jengin käsitettä, vaan osuma johtui digitaalisen tekstihaun epätarkkuudesta (vrt. sumea haku).

Tutkimuksen lähestymistapa on mediahistoriallinen. Lehtitekstien analyysimenetelmänä on kontekstoiva lähiluku (ks. Seuri 2016), jossa yhdistyy sisällön erittely (ks. Krippendorff 1980; Pietilä 1973) sekä historian tutkimukselle ominainen lähdekritiikki ja tutkimukselle olennaisten kontekstien tunnistaminen (ks. Vuolanto 2007, 305–307). Aineistot eivät tietenkään ”puhu” ilman, että niiltä kysytään ja niitä analysoidaan (Collingwood 1982, 32–37). Tutkijaa ohjaa tutkimusongelma, joka mahdollistaa lähteiden keruun ja valinnan sekä lähdeaineiston käsittelyn, luokittelun ja jäsennyksen (Vuolanto 2007, 315). Tutkijan tehtävänä on tunnistaa tutkimiansa tekstien ja ilmiön välilliset ja

Kuvio 1. Aineiston muodostaminen ja analyysin vaiheet.

välittömät sekä piiloiset ja julkilausutut merkitykset (Hyrkkänen 2002) ja luoda ilmiöstä kuvaus. Lopullisessa esityksessä, rekonstruktiossa, annetaan aineistolle paikoin paljonkin tilaa, jotta lukija voi seurata argumentaation etenemistä ja arvioida tehtyjen havaintojen uskottavuutta (ks. Seuri 2016, 59).

Artikkelin analyysi nojaa sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen (Berger & Luckmann 1967). Stanley Cohen (2002 [1972], 1–20) kirjoittaa klassikkoteoksessaan *Folk Devils and Moral Panics*, että sosiaalinen konstruktionismi paljastaa yhteiskunnassa syntyviä sosiaalisia luokitteluja. Kun lehdistö kirjoittaa tietyn ryhmän tai alakulttuurin normeja rikkovasta toiminnasta, alkavat ihmiset liittää lähes minkä tahansa nuorten poikkeavan käyttäytymisen osaksi kyseistä ilmiötä. Cohenin tutkimuksessa käsiteltiin 1960-luvulla brittimediassa paljon julkisuutta saaneita mods- ja rockers-ilmioita, joista rakentui julkisuuden ja yleisön vuorovaikutuksessa eräänlainen pahan kategoria ja yhteiskunnan hyvä vihollinen. Media oli keskeinen toimija nimeämässä ja määrittelemässä ilmiötä, joka nähtiin synnä ja selityksenä kaikenlaiselle nuorten normeista poikkeavalle käyttäytymiselle.

Lehdistöhistorian tutkimuksessa on aiemmin, etenkin 1970-luvulla, korostunut sanomalehdistön aate- ja oppihistoriallinen tarkastelukulma, jossa huomio on ollut erityisesti mielipidekirjoituksissa ja lehdistön poliittisessa funktiossa (ks. Vuorio 2009, 10–11). Tässä tutkimuksessa katse on suunnattu siihen, miten käsitys jengeistä syntyy ja rakentuu juuri lehdistössä yleisesti, ajankuvana, eikä erityishuomiota ole kiinnitetty lehdistön jakautumiseen tai yksittäisten toimittajien vaikutukseen. Kiinnostus on siinä, ”miltä asiat mediateksteissä ’näyttivät’, millaisena ne maailman kuvasivat”, kuten Raimo Salokangas kirjoittaa (2012, 31–32).

Sanomalehdistö ymmärretäänkin tässä tutkimuksessa toimijana, joka osallistuu sosiaalisen todellisuuden kommunikatiiviseen konstruoimiseen (Knoblauch 2013). Media toimii nuorisoa ja jengejä koskevien tulkintojen areenana, mutta myös niiden omalakisena tuottajana ja tulkitsijana. Jengipuhe syntyy sekä eri toimijoiden välisessä kommunikaatiossa että mediavälitteisen kommunikaation kautta. Lehdistö on yksi keskeisiä foorumeita, jonka kautta jengi on historiallisesti konstruoitunut ja juuri lehdistön kautta voidaan

havaita, miten jengin käsite on määrittynyt ja miten sen rajoista on neuvoteltu. Käyttämämme historiallinen sanomalehtiaineisto tarjoaa näkymän nimenomaan lehdistön tuottamaan kuvaan omasta ajastaan. Se on kuva maailmasta, joka muodostuu oikeista ihmisistä, oikeista huolista ja oikeista tapahtumista. (Ks. Schudson 2003.)

Suomalaisen jengikeskustelun yhteiskunnallinen konteksti sotien jälkeen

Yhteiskunnallinen konteksti, jossa suomalainen jengikeskustelu 1950-luvun lopulla käynnistyi, oli nopean rakennemuutoksen aikaa. Suomi nykyaikaistui sotien jälkeen poikkeuksellisen nopeasti, mikä tarkoitti muutoksia väestö- ja elinkeinorakenteessa, yhteiskuntaluokissa ja aluerakenteissa. Pertti Haapalan (2006) mukaan kyse ei ollut vain rakenteellisesta muutoksesta, vaan yhtä lailla todellisesta koetusta elämänmuutoksessa. Väestö siirtyi maataloudesta teollisuus- ja palvelualoilta ja muuttovirrat suuntautuivat asutuskeskuksiin ja kaupunkiin. Ihmisten elinpiiri muuttui ja vaihtui, mikä johti elintapojen muutokseen. Se koski tietenkin myös nuoria.

Sosiologi Erik Allardt ja kumppanit (1958) kirjoittivat 1950-luvun ”nuoriso-ongelman” olleen yhteiskunnan rakennemuutoksen heijastuma. Kyläyhteisöjen ikiaikainen kasvatusero heikkeni ja sosiaalinen lähikontrolli menetti merkitystään, kun lasten ja nuorten elämän rytmiä alkoi yhä enemmän määrittää koulukäynti ja opiskelu. Vapaa-aika lisääntyi ja sai nuorten elämässä uuden merkityksen. Yhteiskunnan rakennemuutos johti nuorten ja nuoruuden sosiaalisen paikan muuttumiseen, joka herätti huolta aikuisissa ja kasvattajissa. Julkisessa keskustelussa huoli kohdistui

sosiaalistumiseen, kansalaiseksi kasvamiseen ja kontrolliin, jotka olivat olleet itsenäistymisen alusta lähtien kansallisen kasvatusprojektin ytimessä (esim. Heiskanen & Mitchell 1985; Nieminen 1995).

Koulupäivien jälkeen ja iltaisin ”toimetomina” olevien nuorten pelättiin oppivan pahoille tavoille, aiheuttavan häiriöitä ja vieraantuvan yhteiskunnasta. Huolestuttavana esimerkkinä pidettiin nuorten kasvanutta kiinnostusta kansainvälistä populaarikulttuuria ja huvielämää kohtaan (esim. Lehtovaara & Koskeniemi 1954). Elokuvat, musiikki, tanssiminen ja urheilun seuraaminen nähtiin ”halpa-arvoisena” huvitteluna (Harva 1958), joka vaikutti kielteisesti nuoriin. Nuorison idoleiksi nousseet Elvis ja James Dean nähtiin moraalisesti arveluttavina esikuvina (Malinen & Tamminen 2022, 273).

Nuorten ryhmät olivat eräs nuoriso-ongelman ilmentymä. Suuriin ikäluokkiin (Karisto 2005) syntyneiden kohorttien saavuttaessa nuoruusiän alkoivat julkiset paikat, varsinkin kaupungeissa, täyttyä iltaisin ”joutilaista” lapsi- ja nuorisoryhmistä. Nuoret viettivät vapaa-aikaa kaduilla, talojen pihoissa, puistoissa, elokuvissa ja urheilukilpailuissa (Grönholm 1961). Tällainen valvoton vertais-sosiaalisuus oli ainakin laajemmassa mitassa uusi ilmiö (ks. Malinen & Tamminen 2022, 264–268). Esimerkiksi Helsingissä nuorten ryhmäkäyttäytyminen herätti 1950-luvun lopulla niin paljon julkista keskustelua, että kaupunki pyysi yliopistoa tutkimaan nuoriso-ongelman syitä Herttoniemessä ja Maunulassa. *Helsingin Sanomat* julkaisi tutkimuksen tuloksista jutun vuonna 1964. Sen mukaan kaupungin johtohenkilöiden hämmästyksellä oli suuri, kun erityistä pahatapaisuutta tai muutoin huolestuttavaa toimintaa ei löydetty (*Helsingin Sanomat* 20.4.1964).

”Jengi” ja suomalaisen jengiongelman synty mediassa

Jengi on venyvä käsite, joka ”keksittiin” 1900-luvun alussa Yhdysvalloissa. Kunnia jengin määrittelystä annetaan usein Frederic Thrasherille (mm. Arnold 1966; Howell 2015), jonka vuonna 1927 ilmestynyt tutkimusta *The Gang: A Study of 1,313 Gangs in Chicago* pidetään nykymuotoisen jengitutkimuksen alkupisteenä. Thrasher (1927) teki seitsemän vuoden ajan havainnointia Chicagon slummeissa ja hahmottelee keräämänsä aineiston perusteella jengin muodostumista ja rakennetta. Jengi tarkoitti slummeissa spontaanisti syntyneitä nuorten miesten epävirallista sosiaalista ryhmää, jonka sosiaalisuus johti poikkeavaan ja rikolliseen käyttäytymiseen. Jengit rakentuivat saman asuinalueen tai kaupunginosan nuorista miehistä, joita yhdisti esimerkiksi kansallisuus, kieli tai etninen tausta. Jengeillä oli reviiiri ja kokoontumispaikka sekä monesti tunnistettava pukeutuminen. Väkivalta oli osa monien jengien toimintaa.

Thrasherin (1927) selityksen mukaan jengit olivat nuorten miesten sosiaalinen tapa kohdata ja käsitellä kasvavien suurkaupunkien haasteita ja ongelmia. Jengit antoivat turvaa, vahvistivat yhteisöön kuulumisen kokemusta ja kiinnittivät nuoret miehet osaksi sosiaalista rakennetta. Niillä oli tärkeä rooli kieliryhmien ja yhteisöjen epävirallisessa sosiaalisessa järjestyksessä, sillä jengiläiset esimerkiksi toimivat läheteinä, ”korttelipoliiseina” ja viinan trokajina (Whyte 1943).

Siinä missä amerikkalaisen jengikeskustelun juuret ulottuvat maailmansotien väliseen aikaan, suomalaisessa lehdistössä jengi-ilmion nimeämisestä ei ole havaittavissa merkkejä ennen 1950-luvun puoliväliä. Aineistomme ensimmäinen nuorten jengejä käsittelevä juttu ilmestyi *Turun Sanomissa* lokakuussa 1956 (*Turun Sanomat* 21.10.1956). Siinä käsitel-

tiin James Deanin tähdittämää elokuvaa *Nuori kapinallinen*. Tämä amerikkalaisen elokuvan arvostelu käynnisti sanomalehtikirjoittelun aikakauden, jota kutsumme suomalaisen jengikeskustelun ensimmäiseksi aalloksi vuosina 1956–1965. Tätä aikakautta leimasi suomalaisen jengikeskustelun herääminen ja kiihtyminen sekä jengille annettujen, vielä tänä päivänä tunnistettavien sosiaalisten merkitysten rakentuminen. Julkisessa keskustelussa toistui ajatus ”jengiongelmasta”.

Jengikeskustelun ensimmäisen aallon analyysissä on hyvä huomioida, että tutkijat eivät löytäneet tai tunnistanee sotienjälkeisinä vuosikymmeninä Suomesta jengejä eli järjestäytyneitä, normeja rikkovia, maahanmuuttajataustaisia ja rikoksia tekeviä nuorten miesten ryhmiä (ks. Thrasher 1927; Shaw & McKey 1942). Silti lehdistössä rakentui tänä aikana suomalainen ”jengiongelman”. Kuten sotien jälkeen nuorista käytyä lehdistökeskustelua analysoineet Heiskanen ja Mitchell (1985, 57) kirjoittavat, nuorison satunnainen poikkeava käyttäytyminen sai ”kunnan kansalaiset” huolestumaan ja joukkoviestimet kuvaamaan nuoria ”pahojen henkien riivaamaksi”.

Olemme jaotelleet suomalaisen jengikeskustelun ensimmäisen aallon kolmeen eri vaiheeseen: 1) jengikeskustelun alkusysäykseen vuosina 1956–1962, 2) jengikeskustelun aallonharjaan vuonna 1963 ja 3) jengikeskustelun tasaantumiseen vuosina 1964–1965. Jengin käsitteen käyttö nuorisoryhmien kuvaamisessa oli vielä 1950-luvun lopulla harvinaista. Itse asiassa vuosina 1956–1962 jengiin viitataan tässä merkityksessä aineistossamme 36 kertaa. Jengikeskustelun rakentumisen kannalta tärkeitä avauksia oli edellä mainittu *Turun Sanomien Nuori kapinallinen* -elokuvan arvio, mutta myös vuonna 1959 *Suomen Sosialidemokraatissa* (SD 22.10.1959) ilmestynyt juttu yhdysvaltalaisen Henry Ollendorffin Helsingissä pitämästä luennosta. Ollendorff kertoi Clevelandin jengeistä ja rikollisuudesta.

Kuten analyysissa myöhemmin osoitamme, olivat ulkomailta tuodut ainekset tärkeä osa jengin konstruointumista suomalaisessa sanomalehtikeskustelussa.

Määrällisesti vuosi 1963 oli suomalaisten sanomalehtien jengikeskustelun kiehumispiste. Jengi esiintyy aineistossamme vuonna 1963 kaikkiaan 120 kertaa. Maininnoista suuri osa liittyi kotimaiseen *Jengi*-elokuvaan ja sen markkinointiin. Tällä turmiollista nuorisoa ja kaupunkia synkkänä elinympäristönä käsitelleellä Suomi-filmillä oli tärkeä merkitys jengi-sanan juurtumisessa sanomalehtikirjoitteluun. Elokuvesta käyty keskustelu rakensi jengille annattavia merkityksiä julkisessa keskustelussa. Lisänsä sanomalehtien jengikeskusteluun antoi kirjoittelu jengielokuvasta *West Side Story*, joka oli saanut ensi-iltansa vuonna 1962 ja pyöri edelleen valkokankailla seuraavana vuonna. Kun *Ilta-Sanomien* julkaisi keväällä 1963 peräti 22-osaisen juttusarjan gangsteri John Dillingeristä ja hänen rikollisjengistään, olivat jengin käsite ja sen merkityksellistämisen rakennusainekset näkyvästi esillä sanomalehtijulkisuudessa. Kuvaavaa oli, että *Kansan Uutisissa* (25.6.1963, 9) kirjoitettiin *Ilta-Sanomien* Dillinger-sarjasta otsikolla ”Nuorisorikollisuudesta”.

Vuoden 1963 jengikeskustelun aallonharjaa seurasi kaksi aktiivista jengikeskustelun vuotta 1964–1965, jolloin jengi-käsitteen yhteiskunnallinen paikka alkoi selkeämmin hahmottua. Jengin käsitettä käytettiin näinä kahtena vuonna 60 kertaa nimenomaan nuorisotoiminnan kuvaajana. Keskeisiä aineksia olivat edelleen *Jengi*-elokuva, esimerkit ulkomaisten jengien rikollisuudesta ja väkivaltaisuudesta, *West Side Storyn* teatteriesitykset Turussa ja Tampereella sekä suomalaisia nuorisoryhmiä koskevat jutut. Myös poliisi ja muut viranomaiset tulivat aktiivisesti mukaan jengikeskusteluun.

Tutkimusaineiston perusteella jengikeskustelu kiihtyi hitaasti, syttyi nopeasti ja

jatkuu aktiivisena läpi tunnistamamme jengikeskustelun ensimmäisen aallon. Keskustelu jatkuu 1960-luvun lopulla, mutta aineiston lähiluvun perusteella merkitykset rakentuvat ja saturoituvat vuosikymmen puoliväliin mennessä. Populaarikulttuuri, lättähatut, rikollisuus ja normeista poikkeava käyttäytyminen sekä ulkomailta tuotu jengitietous olivat sanomalehtien jengikeskustelun ydinaineksia. Jengin merkitys rakentui tuontitavarana ja näyttyi sanomalehdissä enemmän kielelliseltä tai sosiaalisesti tuotetulta kuin empiiriseen todistusvoimaan pohjanneelta konstruktiolta. Seuraavassa empiirisessä analyysiluvussa käymme tarkemmin läpi, miten nämä elementit tulivat sanomalehtikirjoittelussa esiin.

Alkusysäys vuosina 1956–1962

Suomalaisen jengikeskustelun ensimmäinen askel oli jo edellä mainittu *Turun Sanomien* juttu James Deanin tähdittämästä elokuvasta *Nuori kapinallinen*. Arvion mukaan elokuva ”kuvaava oman aikamme amerikkalaista nuorta polvea, jengien, boy- ja girlfriendien, oppikoulujen, autojen, laittomuuksien, humalan ja poliisiasemien tunnusten alla kulkevaa ’teenagers’-nuorisoa, suomeksi sanoen kauhukakaroita” (TS 21.10.1956). Englanninkielisten lainasanojen esittelyn ohella kirjoittaja osallistui myös nuorisokasvatuksesta käytyyn keskusteluun:

Filmi tuo siten esiin vakavan ongelman ja valottaa myös sen taustaa: nuoren ihmisen täytyy purkaa räjähtävää voimaansa johonkin, ja nykyisen hyvinvoinnin aikana hän purkaa sen lättähattuun kaikkiin muotoihin. Vika on osin myös vanhemmissa, joiden otteettomuus, keskinäinen torailu, kiire ja sekä puuttuva halu että kyky ehtiä ymmärtämään nuorisoa saavat kotielämän näyttämään tasapainottomasta, kasvavasta pojasta tai tytöstä inhottavalta sirkukselta tai eläintarhalta. (Turun Sanomat 21.10.1956.)

Arviossa jengi kytkeytyi osaksi nuorisongelmasta käytyä lehdistökeskustelua. Ilmiön kuvauksessa hyödynnettiin myös viitasta lättähattuihin, mikä vihjasi yhteydestä väkivaltaan ja nuorison rappioon (ks. Malinen & Tamminen 2022, 264–268). Arviossa toistui ajatus, jonka mukaan yhteiskunnan rakennemuutos oli tehnyt palkkatyössä käyvistä vanhemmista niin kyvyttömiä kasvattajia, että nuoret hakeutuvat jengeihin. Samoin arviossa esitettiin 1950-luvun sanomalehtien kasvatuskirjoittelussa useasti toistunut näkemys, jonka mukaan nuorilta puuttuivat aikuisuuden mallit (ks. Nieminen 1995). Kaduilla ja jengeissä ”vetehtäminen” nähtiin seurauksena liian löysästä kasvatuksesta eikä nuorilta vaadittu enää ”selkäranskaa” (Turun Sanomat 21.10.1956).

Kuten muualla läntisessä maailmassa, myös Suomessa *Nuoren kapinallisen* kuvasto sai lehdistössä vahvan symbolisen merkityksen. Nahkatakkiin ja farkkuihin sonnustautuneesta James Deanista tuli ikoninen hahmo merkityksellistämään nuorison kurittomuutta, sopeutumattomuutta, seksuaalisuutta, rikollisuutta, kapinaa ja kulutuskulttuuria (esim. Springer 2007; Pantti 1994). Aikuisille elokuva kuvitti kuritonta nuorisoa.

Termi ”jengi” oli vielä 1950-luvun lopulla harvinainen sanomalehdissä,¹ mutta vuonna 1959 ilmestyi *Etelä-Suomen Sanomissa* kaksi juttua, joissa kuvattiin ensi kertaa suomalaisten nuorten ryhmätoimintaa jengin käsitteellä. Jutuissa huomio oli häiriökäyttäytymisessä ja nuorisorikollisuudessa: jengi yhdistettiin lättähattuihin, yleiseen yhteiskunnan vastaisuuteen ja huonoon kasvatukseen. Jengeissä ongelmat kasvoivat ja niiden henki oli yhteiskunnan vastainen (Etelä-Suomen Sanomat 20.10.1959). Jengi oli synonyymi nuorille, jotka tekivät murtoja ja muita rikoksia. Jengi oli uhka yhteiskunnan turvallisuudelle:

Kaikkein huolestuttavimpana on pidettävä sitä, että erilaiset omaisuusrikokset ovat alle 15-vuotiaiden keskuudessa nousemassa hyvin jyrkästi. Mitään suuria rikoksiahan tämän ikäiset eivät tietenkään pysty tekemään, mutta suuntaus puhuu kuitenkin erittäin todistusvoimaista kieltä siitä, mitä tulevaisuudessa on odotettavissa, ellei pikaista parannusta tapahdu. (Etelä-Suomen Sanomat 2.9.1959.)

Jengin käsite alkoi kietoutua jengikeskustelun alkusysäyksen myötä kotimaisiin nuorisopurukoihin. Tammikuussa 1960 *Kansan Uutiset* (16.1.1960) raportoi Helsingin Malmin nuorisosta, joka joutui ahtaiden asuinolojen vuoksi ”maantielle oppimaan sakeissa ja jengeissä”. Jutussa alkoi näkyä piirteitä 1960-luvun suomalaiselle jengikeskustelulle ominaisesta piirteestä, jossa jengi tarkoitti yhtä lailla nuorten miesten rikollisryhmää kuin poikasakkia tai lapsijoukkoa. Jengillä viitattiin lehdistössä laajasti sosiaaliseen poikkeavuuteen, mutta ei mihinkään tiettyyn ryhmään tai ongelmaan.

Sama epämääräisyys on havaittavissa lehdistön kuvauksissa Siilitien ”nuorisongelmasta” (ks. Grönholm 1961). Nuorten ryhmäkäyttäytyminen Herttoniemen alueella herätti niin paljon julkista keskustelua, että kaupunki pyysi yliopistoa tutkimaan nuorisongelmaa syitä. Myös toimittajia kävi paikalla. *Ilta-Sanomien* jutussa jengejä ei Siilitien alueelta löytynyt, mitä jutun kirjoittaja alleviivaa sarkastisella kommentillaan tonttuleikeistä:

Päivyrin oli puoli tuntia tarvottava pitkin autiota Siilitietä ennen kuin löysi ”huligaanien päämajan” kolmen kohteliaan nahkatakin opastuksella! ”Kai ne ovat siellä uudessa nuorisokahvilassa, siinä kirkkoa vastapäätä.” Ja siellä ongelmanuorisio todella vietti joulujuhlaa; tonttuleikki oli parhaillaan käynnissä. (Ilta-Sanomat 13.12.1960.)

Jengin käsitteen monimerkityksisyydellä oli vaikutusta nuoria koskevaan sosiaaliseen merkityksenantoon. Yhtenä päivänä lehdistö saattoi kirjoittaa aikuisten miesten Rööperin rikollisjengistä (Uusi Suomi 16.12.1960) ja

toisena kertoa joka kolmannen helsinkiläisnuoren kuuluvan jengiin (Suomen Sosiaalidemokraatti 24.05.1961). Jengejä alkoi 1960-luvun alussa löytyä myös muualta Suomesta. *Länsi-Savossa* ilmestyi dramaattinen juttu öisestä Mikkelistä:

Miltei jokaisena yönä helähtää lasi, narahtaa korkki, ulvoo sireeni. Kaikkina iltoina kokoontuu jengejä kaduilla ja porttikäytävissä, öinen kaupunki on täynnä jännitystä, toiminnan halua ja -tarvetta. Jotain on tehtävä ja tehdään. Rikos on aina lähellä. (Länsi-Savo 23.11.1961.)

Mikkelin nuorisojengejä käsitelleen jutun kanssa samalla aukeamalla julkaistiin raportti Lontoossa tehtävästi kristillisestä jengityöstä. Synkkä nuorisokuva toistui molemmissa jutuissa. Kuvaus Mikkelin jengeistä noudatti pastori Oatesin kertomusta Lontoon jengi-ongelmasta. Jutuissa annetaan ymmärtää, että Lontoon ja Mikkelin nuoriso-ongelmat ovat lähes identtisiä. Lisäksi *Länsi-Savon* jutussa päihteet yhdistettiin ensi kertaa suomalaisiin jengeihin, joka sekin oli Lontoosta lainattua.

Suomalaisen jengikeskustelun alku 1950- ja 1960-lukujen taitteen sanomalehdissä sisälsi paljon elementtejä, jotka toistuvat myös myöhemmässä lehdistökirjoittelussa. Juttuihin ammennettiin aineksia kolmesta aiemmasta kulttuurisesta kertomuksesta: kansallisesta nuorisokasvatuskeskustelusta, kansainvälisen populaarikulttuurin kertomuksesta ja 1940- ja 1950-lukujen lättähattukeskustelusta. Nämä toisistaan poikkeavat kehystarinat pirstaloivat jengeistä käytyä sanomalehtikeskustelua. Jengin käsitettä soviteltiin jutuissa hyvin erilaisiin ilmiöihin, eri ikäisiin nuoriin ja sillä selitettiin niin yksilö- kuin ryhmätason sosiaalisia kysymyksiä ja ongelmia.

Analyysimme perustella jengistä alkoi rakentua 1950- ja 1960-lukujen taitteen sanomalehdissä nuorten sosiaalisen poikkeavuuden yleiskategoria. Jengi oli synonyymi sellaisille lasten ja nuorten kielteisille ryhmäil-

miöille, joiden sanoittamiseen ei ollut vakiintuneita käsitteitä. Jengi oli sanomalehdissä ennen kaikkea ongelmakategoria.

Aallonharja vuonna 1963

Populaarikulttuurin merkitys suomalaisen lehdistön jengikeskustelussa kasvoi entisestään vuonna 1963. Amerikkalaiset *Nuori kapinallinen* ja *West Side Story* saivat rinnalleen Åke Lindmanin ohjaaman Suomi-filmin *Jengi* (1963), joka oli määrällisesti mitattuna sanomalehtien jengikeskustelun ensimmäisen aallon puhutuin aihe. *Uudessa Suomessa* (24.3.1963) ilmestynyt elokuva-arvostelu on näyte siitä, millaista närkästystä elokuva herätti:

”Jengi” on vahvalla twistillä maustettu tarina Liisasta Ihmemaassa, lue: Helsingissä. Saman tien siinä vielä samalla paikkakunnalla osoitetaan pikku-pikku Laurillekin, miten kavala maailma on kotikylän ulkopuolella. Kavaluutta edustaa lupaavan pikku Mefiston johdolla työskentelevä nuorisosakki, joka tanssii, ryyppää, varastaa kulkuvälineitä, suorittaa pahoinpitelyjä ja riisuutuu non-stop, oli sitten aamu, päivä, ilta tai yö. (Uusi Suomi 24.3.1963.)

Elokuvasta sanomalehdissä syntynyt kuu-hunta oli monen tekijän summa. Elokuvan nimi piti muuttaa ennen sen julkaisua, sillä elokuvatarkastamo ei hyväksynyt alkuperäistä nimeä ”Ota minut nuorena”. Tämä sensuuri tuotiin näkyvästi esiin elokuvan markkinoinnissa, joka lisäsi lehdistön kiinnostusta (esim. Ilta-Sanomat 23.3.1963; Etelä-Suomen Sanomat 24.3.1963). Lisäksi lehdistö kiinnitti huomiota *Jengi*-elokuvassa luotuun vastakkainasetteluun kaupungin ja maaseudun välillä. Se koettiin epärealistiseksi ja loukkaavaksi. Elokuvassa esitetty ”jengiläisten” löyhä seksuaalimoraali rikkoi tabuja ja poiki vihaisia lehtikirjoituksia. Nämä tekijät kytkeytyivät elokuvan nimen kautta jengikeskusteluun ja

merkityksellistivät suomalaista ”jengiä”. (Ks. Salasuo 2009.)

Elokuvasta käydyin kirjoittelun yhteydessä James Dean ja Marlon Brando saivat jengikuvastossa rinnalleen Ville-Veikko Salmisen. New Yorkin Upper West Side rinnastui Helsingin katukuvaan. Jengiläinen esitettiin sanomalehtien kuvastossa nahkatakkiin pukeutuneena lättähattuna ja pahiksena, jonka arkkityyppi oli tuontitavaraa populaarikulttuurista. Jengikeskustelu sai lisää kierroksia ja fiktion luomat hahmot alkoivat sanomalehdissä elää osana käsitystä suomalaisesta nuorisokulttuurista. Esimerkiksi *Ilta-Sanomat* (19.6.1963) julkaisi sensaatiojutun ”Hulttioiden riemuvoitto”, jossa kerrottiin nuorisohuliganismin ja jengien saaneen tyrmäysvoiton Helsingin kaupungin järjestysvallasta. *Uusi Suomi* (22.9.1963) julkaisi jutun Kaisaniemen puistossa oleskelevista jengeistä, jotka tappelivat ”partaveitsin ja jakoavaimin”. Jutun mukaan jengit aiheuttivat vaaran ulkopuolisille: ”Eräs paikalle osunut kertoo joukkueiden jatkuvasti käyttävän jotakin nuorta tyttöä houkutuslintuna. Tytön tehtävänä on valita joku riittävästi juonut mies mukaansa, yleensä asemalta, ja houkutellessa hänet jonnekin puiston hämääriin” (*Uusi Suomi* 22.9.1963).

Sanomalehtien jengikeskustelun aallonharjassa korostuu, kuinka jengin tai siihen liitetyn nuoriso-ongelman kuvaaminen lehdistössä nojasi toisen käden tietoon, ohikulkijoiden mielipiteisiin ja moraaliin paheksuntaan. Jutuissa toistuvasti sekä populaarikulttuurin myytit ja kuvasto että 1940- ja 1950-lukujen lättähattukeskustelun argumentit (Heiskanen & Mitchell 1985). Jenginuoret esitettiin lehdistössä elokuvan roolihahmojen mukaisesti pahansuopina, arvaamattomina ja yhteiskunnalle vaarallisina.

Loppuvuodesta 1963 suomalainen jengi alkoi saada lehdistössä yhä pelottavampia piirteitä. *Länsi-Savon* jutussa (21.9.1963) annettiin vanhemmille ohjeita jengiläisten

tunnistamiseen. Jutun mukaan jengien inisiatiivina oli kioskimurto. Samoin jutussa kerrottiin, että jengeissä käytettiin unilääkkeitä yhdessäolon ”kiihokkeena” ja impatiini kemikaaleja. *Ilta-Sanomien* (2.10.1963) otsikon mukaan ”Nuorisogangsteri syntyy 13-vuotiaana”. Nuori ”jengiläinen” kertoi toimittajalle tekevänsä murtoja, kantavansa mukanaan asetta ja juovansa viskiä. Juttu päättyi opetukseen: ”Ja siellä ne nyt ovat putkassa ja odottavat oikeusjuttua. Oikein pitkää juttua odottavatkin. Pitkää ja paksua.” (Mt.)

Draamaa ei puuttunut *Uuden Suomen* jutusta, jonka mukaan pääkaupunkiseudun rokkarien jengit kävivät Porvoossa häiriköimässä:

Porvoo on hiljainen, sen kadut ovat autiot. Vain jonkun myöhäisen kotiinpalaajan askeleet kaikuvat tyhjillä kaduilla. Mutta tuon rauhallisuuden alla sykkii elämä, hiljaisuuden katkaisee yhtäkkiä kumit ulvoen kadunkulmassa kääntyvä tulipunainen urheiluauto, sen jäljessä samaa vauhtia pitävä, parhaat päivänsä nähnyt amerikkalainen, molemmat ikkunat avoimina ja täynnä ”kultaista nuorisoa”. Autot ehtivät seuraavan kulman taakse ja hiljaisuus laskeutuu jälleen kadulle. (*Uusi Suomi* 28.10.1963)

Jutun mukaan Helsingistä saapuneet ”jengit”, ”rakkarit” ja ”rokkarit” olivat niin suureksi haitaksi ja häiriöksi, että paikallisen kauppaneuvoksen aloitteesta vanhemmat olivat aloittaneet katupartio toiminnan (*Uusi Suomi* 28.10.1963.)

Jengin kuvausten muututtua synkiksi ja jopa uhkaaviksi, alkoi lehdistön jengikeskusteluun tulla myös uusia sävyjä. Sanomalehdissä julkaistiin juttuja, joissa toppuuteltiin ”huhumyllyä” nuorison pahatapaisuudesta. Jengejä aiemmin kauhistellut *Uusi Suomi* (5.10.1963) raportoi pohjoismaisesta seminaarista, jossa käsiteltiin nuorisokysymyksiä ja ”jengejä”. Jutun mukaan nuorison ”holtittomuudesta” puhuttiin paljon, mutta ongelmanuorten määrä ei ollut tilastojen mukaan kasvanut.

Muutamaa viikkoa myöhemmin lehdessä kerrottiin, etteivät julkisuudessa ”pyörineet puhemyllyt” antaneet asiasta oikeaa kuvaa: ”Paha kello kuuluu kauimmaksi; vain noiden yksilöiden ja ennen muuta heidän ’jengiensä’ usein näkyväksi tarkoitettukin käyttäytymisen antaa heistä todellista suuremman vaikutelman” (Uusi Suomi 22.10.1963). Jutussa siteerattiin Helsingin apulaispoliisimestarin lausuntoa: ”ettei nuorisostamme itseasiassa ole kuin aivan pieni osa tuota julkisia paikkoja terrorisoivaa, pahennusta herättävää ja suoranaisia törkeitäkin rikoksia suorittavaa sakkia, kauhukakaroita, joista on kysymys” (mt.).

Jengiongelman konstruointi sai loppuvuodesta 1963 rinnalleen myös nuorisokulttuurisen näkökulman. *Uudessa Suomessa* julkaistiin joulukuussa 1963 raportti Tukholman nuorisosta. Jutussa käsiteltiin kuvattua ilmiötä ”nuorisoproblemana”, mutta tulkittiin nuorten normeista poikkeavan käyttäytymisen olevan ”ongelman” sijaan amerikkalaismallista nuorisomuotia.

Sadoittain amerikkalaismallisia autoja matkalla Tukholman ulkopuolelle. Valokiilat pyyhkäisevät ohi esikaupunkien uusien asuntoalueiden korkeitten kivitalojen, yli huvila- ja omakotirakennusten väläytellen lopulta näkyviin puiden runkojen välistä tummana hämmöttävää metsää: autoja riittää kyllä, illanhämymystä puoliyöhön. Käynnissä ei kuitenkaan ole mikään ralliajo, vaan kysymyksessä on vain Tukholman kultaisen nuorison toistuva kokoontuminen erääseen autokahvilaansa kaupungin ulkopuolelle viettämään iltaa, iskemään tyttöä itselleen ja juomaan coca-colaa. (Uusi Suomi 12.12.1963.)

Sanomalehdissä käydyn jengikeskustelun aallonharja muistuttaa dynamiikaltaan Cohenin (2002 [1972] kuvaamaa kirjoittelua Modeista ja rokkareista Britanniassa. Kun sosiaaliselle ongelmalle on löydetty nimi, syntyy lehdistön kirjoitteluun itseään ruokkiva ja kasvava kehä, jossa nimettyyn ilmiöön liitetään yhä rajumpia ja vakavampia piirteitä. Aallonharjan pärskeiden lyödessä kovasti ylitse kyseenalaistavat

viranomaiset ja asiantuntijat kirjoittelusta syntyneitä moraalista paniikkia. Ilmiötä selittävät ja ymmärtävät puheenvuorot hillitsevät lehdistökeskustelua, mutta huoli ja kuva nuorison sosiaalisesta poikkeavuudesta jää kytämään. Kerran nimetyistä ongelmasta tulee yksi pysyvä kerros nuorisoryhmistä käytävään lehdistökeskusteluun. (Mt.)

Sanomalehtien jengikeskustelu ylikuumeni sen ensimmäisen aallon toisessa vaiheessa. Ylikuumenemisen aiheuttivat juttujen määrä ja ennen kaikkea uusina elementteinä juttuihin nostetut ääri-ilmiöt: väkivalta, seksuaalisuus, vakava rikollisuus ja päihtee. Niiden kautta jengi-keskusteluun tuli uusi ja tasapainottava kehys, kun viranomaisten ja asiantuntijoiden ääni tuli vahvemmin näkyviin. Tämä ”moraalipaniikin sammuttamisen” kehys (Cohen 2002 [1972]) alkoi esiintyä yhä useammin jengejä käsittelevissä jutuissa.

Jengikeskustelun tasaantuminen vuosina 1964–1965

Sanomalehtien jengikeskustelu alkoi laantua vuosina 1964–1965. Nuorison nousun sanallistaminen lehdistössä monipuolistui (ks. Heiskanen & Mitchell 1985). ”Moraalipaniikin sammuttamisen” kehyksessä julkaistiin juttuja, joissa jengi-sanan sopivuus suomalaisten nuorisoilmiöiden kuvaamiseen kyseenalaistettiin. Esimerkiksi arkkipiispa korosti erilaisuuden hyväksymistä ja sitä, että yhtä lailla ”nuorten jengeilläkin omat mittapuunsa” (Uusi Suomi 27.12.1964). Samoin lehdet julkaisivat niin ”autonuorten” kuin jengien puolustuspuheita (mm. Uusi Suomi 11.11.1964). Keskustelun tasaantumisen vaiheessa myös nuoret (Suomen Sosiaalidemokraatti 19.9.1965) pääsivät mukaan lehdistössä käytävään jengi-keskusteluun.

Jengikeskustelun hiipumisen taustalla olivat myös raportit vuonna 1963 käynnis-

tyneessä jengityössä tehdyistä havainnoista (esim. Ilta-Sanomat 25.9.1965; Länsi-Savo 2.1.1966). Jutuissa nuorisotyöntekijät eivät tunnistanee sanomalehtien kuvaamia jengejä ja raportoivat turhautumisestaan lehdistön jengikeskusteluun: ”jengityöntekijän eräänä tehtävänä onkin ollut aikuismaailman käsitysten oikominen” (NK 1972, 16). ”Moraalipaniikin sammuttamisen” kehys alkoi vahvistua lehdistössä entisestään ja ääriesimerkit jäivät selvästi vähemmälle.

Sanan jengi kehystäminen sai myös teknisesti uusia sävyjä tasaantumisen vaiheessa. Jengi alkoi esiintyä sanomalehdissä yhä useammin lainausmerkeissä. Samoissa jutuissa jengi rinnastettiin nuorisosakkeihin ja ryhmiiin (esim. Suomen Sosiaalidemokraatti 4.9.1965). Esimerkiksi *Suomen Sosiaalidemokraatissa* julkaistiin useita (esim. Suomen Sosiaalidemokraatti 22.5.1965; Suomen Sosiaalidemokraatti 25.7.1965) juttuja, joissa jengi-ilmiö määriteltiin rikollisen toiminnan tai väkivaltaisen käyttäytymisen sijaan vapaaajan ongelmaksi. Jutuissa ”jengien” taustalla nähtiin siirtyminen viiden päivän työviikkoon, huono kaupunkisuunnittelu sekä sopivien tilojen ja harrastusten puuttuminen.

Jengikeskustelu alkoi hiipua, kun sille ei tahtonut löytyä empiiristä perustaa (ks. Malinen & Tamminen 2022, 264–268). Myös lehdistön tapa käsitellä kansainvälisessä populaarikulttuurissa esitettyjä ”jengejä” sai uusia sävyjä. *Kansan Uutisissa* (19.5.1965) ja *Suomen Sosiaalidemokraatissa* (21.5.1965) julkaistiin laajat arviot Suomessa ensi-illan saaneesta Beatles-baletista, jonka modit ja rokkarit esitettiin brittiläisinä ja ennen kaikkea eksoottisina jengi- ja nuorisoilmiöinä. *Suomen Sosiaalidemokraatissa* (23.6.1965) pohdittiin *West Side Storyn* jengikuvaa puertoricolaisen vähemmistön ongelmien kuvaajana.

Kokonaan nuoriso vaanivan ”jengi” ei sanomalehdistä kadonnut. Se siirtyi kuitenkin Suomen rajojen ulkopuolelle ja jutuissa

(esim. Suomen Sosiaalidemokraatti 5.9.1965; Etelä-Suomen Sanomat 18.9.1965) käsiteltiin tilannetta Ruotsissa:

Göteborg, perjantaina. Mitä mods ajattelee? Minä haluan olla vapaa, minä haluan seistä tässä tai missä muussa paikassa hyvänsä. Te ette minua saa mihinkään hän sanoi ja sylkäisi varovaisesti valkopatukaisen partaniekkapoliisin suuntaan. Minä haluan olla, missä muutkin. Me vietämme täällä aikaa. On mukava seurata, miten kaverit tekevät hulinaa. Minä heitin eilen illalla pullon päin poliisia, mutta hän väisti. Sitten se ajoi minua takaa, muttei saanut kiinni. (Ilta-Sanomat 9.9.1965.)

Syksyllä 1965 yhdysvaltalainen Henry Ollendorf luennoi taas Suomessa. Hän oli edellisellä vierailullaan vuonna 1959 piirtänyt synkän kuvan suurkaupunkien jengiongelmasta ja varoittanut suomalaisia nuorisoa uhkaavasta vaarasta. Tällä kertaa sanoma oli toinen. Jengiongelma oli katoamassa Clevelandista ja uudeksi ongelmaksi oli noussut alkoholin ja lääkkeiden väärinkäyttö sekä seksuaalinen vapautuminen (Etelä-Suomen Sanomat 26.9.1965).

Sanomalehtien jengikeskustelun ensimmäinen aalto tasaantui ja laantui 1960-luvun puolivälissä. Nuoret, nuorisotyöntekijät ja eri alojen asiantuntijat toivat jengikeskusteluun suhteellistavan ja tasapainottavan kehysten, jossa kyseenalaistettiin ja kritisoitiin jengeistä ja jengiongelmasta lehdistössä rakentunutta kuvaa.

Ilkka Heiskanen ja Ritva Mitchell (1985) kuvaavat teoksessa *Lättähatuista punkkareihin*, miten nuorten ja nuorisokulttuurin sanallistaminen lehdistössä monipuolistui 1960-luvun puolivälissä ja lopulla. Moni 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa jengi-sanalla kehystetty ilmiö sai nimen ja sisällön. Esimerkiksi lättähattu-kehysten käyttö vähenee selvästi jengikeskustelun laantuessa (digi. kansalliskirjasto.fi). Käsitteenä jengi esiintyy sanomalehdissä myös ensimmäisen

aallon tasaantumisen jälkeen, mutta ei enää samanlaisena yleiskategoriana ja nuoria laajemmin kuvaavana kattokäsitteenä.

”Jengin” yhteiskunnallisen paikan määrittäminen vuosina 1956–1965

Suomalaisissa sanomalehdissä käynnistyi 1950-luvun lopulla keskustelu nuorten jengeistä ja jengiongelmasta. Kirjoittelu oli jatkoa läpi 1950-luvun vilkkaana käyneelle keskustelulle nuorisokasvatuksesta ja nuorison sosiaalistumisesta. Kirjoittelussa oli myös aineksia 1940- ja 1950-lukujen sanomalehtien lättähattukeskustelusta. Jengi oli 1960-luvun alun sanomalehtikeskustelussa uusi ja eksoottinen tapa sanoittaa ja selittää nuorten uusia ryhmäilmiöitä.

Tässä tutkimuksessa tunnistimme sanomalehtien jengikeskustelusta mediahistoriallista lähestymis- ja lukutapaa hyödyntäen kolme vaihetta: alkusysäyksen vuosina 1956–1962,

aallonharjan vuonna 1963 ja tasaantumiseen vuosina 1964–1965. Näiden vaiheiden aikana ja kautta jengin merkitys rakentui ja vakiintui suomalaisissa sanomalehdistössä. Kutsumme vuosien 1956–1965 sanomalehtikirjoittelua suomalaisen jengikeskustelun ensimmäiseksi aalloksi.

Lehdistössä käyty jengikeskustelun ensimmäinen aalto kiinnittyy yhteiskunnan rakennemuutokseen. Nuorten lisääntynyt vapaa-aika ja oleilu kaupunkiympäristöissä, populaarikulttuuri, ulkomaiset vaikutteet ja ylipäättään perinteisen agraarin yhteiskuntajärjestyksen mureneminen muuttivat sosiaalisia rakenteita ja merkityksiä. Se herätti huolta. Sanomalehtien jengikeskustelu oli muuttuneen sosiaalisen järjestyksen tulkitsemista ja ymmärtämistä sekä uudenlaisen nuoruuden sanoittamista ja hahmottamista. Kaupungistuvan ja teollistuvan Suomen sanomalehdet etsivät vastauksia nuorisokasvatuksen peruskysymyksiin: kuka kasvattaa ja valvoo?

Jengi oli ennen kaikkea populaarikulttuurin marinoima tuontituote. Jutut nahkatakkisen James Deanin kapinoinnista ja

Taulukko 1. Suomalaisen lehdistön jengikeskustelun ensimmäisen aallon kolme vaihetta ja keskustelun ominaispiirteet.

	Keskustelun ominaispiirteet sanomalehdissä
Alkusysäys vuosina 1956–1962	<ul style="list-style-type: none"> • Nuorten yhteistoiminnan sanoittaminen ensi kertaa jengin käsitteellä. • Jengin ja sakin, ”kakaralauman” rinnakkaiskäyttö. • Jengiä alettiin käyttää kuvaamaan suomalaista ”nuoriso-ongelmaa”.
Aallonharja vuonna 1963	<ul style="list-style-type: none"> • Populaarikulttuurin myytit ja kuvasto alkoivat elää suomalaisen nuorison kuvauksissa. • Kaupungistumisen ongelmien korostuminen ja vastakkainasettelu agraarisen yhteisön kanssa. • Ensimmäiset jutut, joissa pohditaan kriittisesti jengien ja häiriökäyttäytymisen mittakaavaa.
Tasaantuminen vuosina 1964–1965	<ul style="list-style-type: none"> • Jengin sanallistaminen moninaistuu, sen konstruktioita aletaan haastaa ja problematisoida. • Nuorisotyön vaikutus alkaa näkyä ja myös nuoret saavat ääntään kuuluviin. • Ulkomaisia ilmiöitä tarkastellaan myös niiden omasta kontekstista katsoen, mutta uudet uhkakuvat, kuten huumeet, odottavat jo rajan takana.

West Side Storyn nuorisokuvasta antoivat kulttuurisen kehysten sanomalehtien jengikeskustelun alkusäykselle ja keskustelun ylikuumentumiselle. Tähän kuvaan sopivat myös lättähatut, jotka nähtiin lehdistössä vähintään nuorisojengien esiasteena. Sanomalehdissä ulkomaisten elokuvien, musikaalien ja kaunokirjallisuuden jengikuvaa soviteltiin Suomeen ja suomalaisiin nuoriin. Jengistä tuli yksi tapa kehystää ja sanoittaa nuorista käytävää sanomalehtikeskustelua. Ulkomaiset esimerkit, kuten Cleveland ja Lontoo, olivat perusta kirjoittelulle, jossa jengistä rakentui vakava sosiaalinen ongelma ja uhka suomalaiselle yhteiskunnalle. Vuosikymmenen edetessä niin lättähattuja kuin lähiön lapsilaumoja tulkittiin ongelmakehyksessä ”huligaaneina”, ”rakkareina”, ”rokkareina”, ”modseina” ja ”beatleina”.

1960-luvulle tultaessa sanomalehdet alkoivat löytää jengejä myös Suomesta. Merkkejä jengeistä nähtiin Malmin alueen lapsissa ja nuorissa, jotka viettivät vapaa-aikaansa julkisissa paikoissa ja tiloissa, kaduilla ja kujilla. Jengi sopi myös kuvaamaan 30-vuotiaiden miesten rikollisryhmää, niin sanottua Rööperin jengiä. Jengin käsite venyi entisestään, kun se yhdistettiin Helsingin lähiöiden lasten ja nuorten ulkona oleiluun. Jengistä tuli ainakin hetkellisesti synonyymi normien rikkomiselle, häiriökäyttäytymiselle ja nuorisorikollisuudelle. Suomalainen jengi oli 1960-luvun alun sanomalehdissä epämääräinen olio, sillä se tarkoitti yhtä lailla vapaa-aikaansa ulkona viettäviä kaupunkilaislapsia ja -nuoria kuin myös aikuisten rikollisryhmää, mikkeliäistä kioskivarasta ja hurjapäistä Marlon Brandoa.

Myös jengikeskustelun aallonharjaksi kutsumamme vaihe, vuosi 1963, kietoutui populaarikulttuuriin. Åke Lindmanin ohjaama elokuva *Jengi* oli määrällisesti koko sanomalehtien jengikeskustelun ensimmäisen aallon puhutuin aihe. Niin elokuvassa kuin monissa sitä käsitelleissä lehtikirjoituksissakin paha,

epäilyttävä ja pelottava kaupunkikulttuuri asettui vastakkain ikaikaisen maatalousyhteiskunnan viattomuuden ja puhtaisuuden kanssa. Jengi oli kaupunkikulttuurin ja yhteiskunnallisen muutoksen synkkä käänköpuoli. Jengistä tuli vuoden 1963 sanomalehtikirjoittelussa ”hyvä vihollinen”, joka yhdistettiin lähes mihin tahansa nuorten normeja rikkovaan toimintaan. Myös väkivaltaan, vakavaan rikollisuuteen ja päihiteisiin.

Vuosien 1964–1965 sanomalehtikirjoittelusta nuorison nousun sanallistaminen monipuolistui ja keskusteluun tuli enemmän sävyjä. Jengi-keskustelun ylikuumentamisen jälkeen ja seurauksena lehdistössä alkoi ilmestyä tasapainottavia juttuja, joissa ”sammuteltiin moraalipaniikkia”. Näissä jutuissa nuorisotyöntekijät ja asiantuntijat kyseenalaistivat jengi-sanan käyttöä ja tarkoituksenmukaisuutta. Ylipäätään jutuissa kritisoitiin jengin käyttöä suomalaisten nuorisoielmiöiden kuvaajana. Jengin kautta lehdistössä rakentunutta nuorisokuvaa pidettiin liioiteltuna, ongelmalähtöisenä ja virheellisenä. Yhä useammin jengi sai ympärilleen lainausmerkit vihjaamaan siitä, että nyt sanaa käytettiin suomalaisessa tarkoituksessa ja synonyymina ryhmälle tai sakille.

Suomalaisissa sanomalehdissä 1950-luvulla ja 1960-luvun alussa rakentunut kuva jengistä jäi epäselväksi ja epätarkaksi. Jengikeskustelun ensimmäinen aalto jätti perinnöksi löyhän ja monitulkintaisen sosiaalisen ”jengin” kategorian, johon sopi niin Marlon Brando moottoripyörineen kuin jakomäkeläinen poikasakki ja päihiteillä vakavasti oirehtiva mikkeliäinen nuori. Ei olekaan ihme, että tämä merkitykseltään epämääräinen olio on vuosikymmenten saatossa sopinut kehystämään monia erilaisia nuorisoielmiöitä.

Viitteet

- 1 Vuonna 1957 *Iltta-Sanomissa* ilmestyi yksittäisiä slangipakinoita, joissa jengiä käytettiin kuvaamaan nuorisoryhmiä. (*Iltta-Sanomien* 30.8.1957; *Iltta-Sanomien* 11.11.1957; 16.12.1957.) Ainoat osumat vuodelta 1958 olivat Yhdysvalloista lainattu jengivitsi *Suomen Sosiaalidemokraatissa* (SD 13.4.1958, 8) ja Ville Vallaton -sarjakuvassa kaveriporukasta käytetty ilmaus (Uusi Suomi 14.1.1958). Sanomalehtien perustella jengejä oli vuoteen 1959 asti vain Yhdysvalloissa.

Lähteet

- Aldridge, Judith & Medina, Juanjo & Ralphs, Robert (2008) Dangers and problems of doing 'gang' research in the UK. Teoksessa Frank van Gemert, Dana Peterson & Inger-Lise Lien (toim.) *Street Gangs, Migration and Ethnicity*. USA & Canada: Routledge, 31–46.
- Allardt, Erik & Jartti, Pentti & Jyrkilä, Faina & Littunen, Yrjö (1958) *Nuorison harrastukset ja yhteisön rakenne*. Helsinki: WSOY.
- Arnold, William (1966) The Concept of Gang. *The Sociological Quarterly* 7 (1), 59–75.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1967) *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, NY: Doubleday.
- Cohen, Stanley (2002 [1972]) *Folk Devils and Moral Panics. The Creation of Mods and Rockers*. New York: Routledge.
- Collingwood, R. G. (1982 [1939]). *An Autobiography*. Oxford: Clarendon Paperbacks.
- Fraser, Alistair & Hagedorn, John (2018) Gangs and a Global Sociological Imagination. *Theoretical Criminology* 22 (1), 42–62.
- Grönholm, Leo (1961) *Siilitien nuoriso-ongelma*. Helsinki: Helsingin yliopisto, sosiologian laitos.
- Haapala, Pertti (2006) Suomalainen rakennemuutos. Teoksessa: Juho Saari (toim.) *Historiallinen käänne. Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Harva, Urpo (1958) Alkulause. Teoksessa Erik Allardt & Pentti Jartti & Faina Jyrkilä & Yrjö Littunen (1958) *Nuorison harrastukset ja yhteisön rakenne*. Porvoo: WSOY.
- Heiskanen, Ilkka & Mitchell, Ritva (1985) *Lättähä-tuista punkkareihin. Suomalaisen valtakulttuurin ja nuorisokulttuurien kohtaamisen kolme vuosikymmentä*. Helsinki: Otava.
- Helanko, Rafael (1953) *Turun poikasakit. Sosiologinen tutkimus 9–16-vuotiaiden poikien spontaanisista ryhmistä vv. 1944–1951*. Turku: Turun yliopisto.
- Hoikkala, Tommi (1993) *Katoaako kasvatus, himme-neekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Howell, James (2015) *History of street gangs in the United States. Their origins and transformations*. Lanham: Lexington Books.
- Helsingin Sanomat* 20.4.1964. Siilitien nuoriso-ongelmasta otettu opiksi Helsingin asuntopolitiikassa. *Helsingin Sanomat*, 7, 11.
- Hyrkkänen, Markku (2002) *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.
- Härmälä, Valteri (2013) *”Jengit” sotajalalla” – vuoden 1978 jengikeskustelun nuorisokuva*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta.
- Iltalehti* 11.2.2022. Kokoomus ehdottaa jengirikollisuuden kitkemiseksi laajaa ohjelmaa: pehmeitä keinoja ja kovempia rangaistuksia. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/2076923c-72e9-449e-9c27-271783270fe3> (Viitattu 4.8.2022.)
- Kantola, Anne & Gustafsson, Mikko (2021) Jengien jäljet. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/paivanlehti/03122021/art-2000008398664.html> (Viitattu 30.7.2022.)
- Karisto, Antti (2005) Suuret ikäluokat kuvastimena. Teoksessa Antti Karisto (toim.) *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino, 17–60.
- Knoblauch, Hubert (2013) Communicative Constructivism and Mediatization. *Communication Theory* 23 (3), 297–315.
- Krippendorff, Klaus (1980) Validity in content analysis. Teoksessa Ekkehard Mochmann (toim.) *Computerstrategien für die kommunikationsanalyse*. Frankfurt: Campus.
- Lehtovaara, Arvo & Koskenniemi, Matti (1954) *Kasvatuspsykologia*. Helsinki: Otava.
- Louhivuori, Leena & Hämäri, Timo & Nieminen, Kari & Nieminen, Jukka (1986) *Koskelan jengi*. Helsinki: Otava.
- Louhivuori, Leena (1988) *Koskelan pojat. Tutkimus jengikulttuurista*. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus.
- Malinen, Antti & Tamminen, Tuomo (2022) *Leikitäänkö? – Lasten kaverisuhteet 1900-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Nieminen, Juha (1995) *Nuorisossa tulevaisuus. Suomalaisen nuorisotyön historia*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- NK (1972) *Jengityö. Vuosittain etenevä historiallinen katsaus nuorisotoimiston jengityöstä*. Helsinki: Nuorisoesiainkeskus.
- Pantti, Mervi (1994) Hallittu kurittomuus: Nuorison

- nousu ja sukupolvikonflikti suomalaisessa elokuvassa 1960-luvulla. *Lähikuva: Turun elokuvakerho Ry:n jäsenlehti*, 4–22.
- Pietilä, Veikko (1973) *Sisällön erittely*. Helsinki: Gaudemus.
- Salasuo, Mikko (2009) Stadi on buli ja mäisä mesta? Teoksessa Tuula Helne ja Laura Kalliomaa-Puha (toim.) *Filmi-Kela: Suomi-filmistä sosiaalipolitiikkaan*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Salokangas, Raimo (2012) Tekstit, kontekstit ja poikittaistatse mediahistorian kohtauspaikalla. Teoksessa Erkkä Railo & Paavo Oinonen (toim.) *Media historiassa*. Turun Historiallinen Yhdistys, Historia mirabilis 9, 25–46.
- Seuri, Olli (2016) *Historian journalistinen esittäminen. 1960-luku Helsingin Sanomissa vuosina 2008 ja 2013*. Tampere University Press 2016. Tampere.
- Schudson, Michael (2003) *The Sociology of News*. New York & London: W. W. Norton & Company.
- Shaw, Clifford & McKey, Henry (1942) *Juvenile delinquency and urban areas*. Chicago: University of Chicago Press.
- Siurala, Lasse (1994) *Nuoriso-ongelmat modernisaatioperspektiivissä*. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Springer, Claudia (2007) *James Dean Transfigured: The Many Faces of Rebel Iconography*. Texas: University of Texas Press.
- Thrasher, Frederick (1927) *The gang. A study of 1313 gangs in Chicago*. Chicago. The University of Chicago press.
- Uusitalo, Ritva (1979) *Nuoret, nuorisoryhmät ja yhteiskunta: Tietoja nuorten ryhmistä 1950-, 1960- ja 1970-luvuilta*. Helsingin yliopiston sosiologian laitos, Working papers n:o 10, Helsinki, 1979.
- Vuolanto, Ville (2007) Tutkimusprosessi, metodit ja historiantutkimuksen ominaislaatu. *Historiallinen Aikakauskirja* 195 (3), 304–316.
- Vuori, Lea (1971) ”Nuorten sakkikäyttäytyminen”. Teoksessa Ritva Aalto & Sirkka Minkkinen (toim.) *Nuoret tänään: Valtakunnallisen nuorisotutkimuksen tuloksia*. Helsinki: Otava, 93–111.
- Vuorio, Kaija (2009) *Sanoma, lähettäjä, kulttuuri. Lehdistöhistorian tutkimustraditiot Suomessa ja median rakennemuutos*. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto.
- Whyte, William (1943) *Street Corner Society*. Chicago. The University of Chicago Press.